

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуті особливості нормативно-правового забезпечення стратегічного розвитку та функціонування підприємств харчової промисловості, показники якості молочної продукції в Україні, проаналізовано відповідність державних стандартів якості міжнародним

Постановка проблеми. Світова теорія та практика свідчать, що ефективне функціонування та розвиток підприємств харчової промисловості неможливі без застосування відповідного законодавства та нормативно-правової бази, проведення вдалої економічної політики держави. Тому дослідження нормативно-правового забезпечення стратегічного розвитку та функціонування підприємств харчової промисловості в Україні набуває важливого значення в умовах інтеграції до Європейського Союзу та членства у Світовій організації торгівлі (СОТ).

Стан вивчення проблеми. Адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу приділяється значна увага з боку зарубіжних і вітчизняних науковців та практиків, а саме забезпеченню високої якості та безпечності продуктів харчування. Приведення вітчизняного законодавства у відповідність до вимог ЄС відбувається повільно. Тому в умовах сьогодення необхідно шукати шляхи прискорення та удосконалення цього процесу.

Мета дослідження. Аналіз нормативно-правового забезпечення стратегічного розвитку та функціонування підприємств харчової промисловості, а саме молокопереробних підприємств в Україні, рівня адаптації вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існує великий обсяг літературних джерел, присвячених управлінню стратегічним розвитком підприємств. Але недостатня увага приділяється саме нормативно-правовому забезпеченню стратегічного розвитку підприємств харчової промисловості, а саме молокопереробних. Теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку підприємств в аграрній сфері та молокопродуктовому комплексі розглянуті у працях В.В. Холод, С.М. Задорожної, І.Ю. Сіваченко, М.М. Ільчука, М.К. Пархомця, Т.Л. Мостенської, С.В. Васильчак, С.О. Шевельової, Т.І. Яворської та інших вчених. Ці наукові дослідження дуже важливі, однак вони недостатньо розв'язують проблеми, пов'язані з особливостями формування, розвитку та підвищення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств в умовах європейської інтеграції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Законодавство про харчову продукцію – це звід нормативно-правових актів та нормативних документів, які регулюють сферу харчової продукції загалом і безпечність харчових продуктів зокрема. Воно охоплює весь ланцюг створення харчової продукції від первинного виробництва, безпосередньо виготовлення харчової продукції, транспортування, зберігання до реалізації харчової продукції кінцевому споживачеві, а також виготовлення кормів для продуктивних тварин. Традиційно у законодавстві першочергова увага приділяється безпечності харчових продуктів та захисту споживача. Але у широкому сенсі до законодавства відносяться також питання, які безпосередньо не стосуються ланцюга створення харчової продукції: проектування харчових підприємств, включаючи прилеглі до них території та вимоги до їхнього інженерно-технічного облаштування, вимоги до виробничого обладнання та транспорту, пакувальних матеріалів, мийних і дезінфікувальних засобів, добавок та інгредієнтів для харчової продукції, здоров'я та благополуччя тварин і рослин, умов навколишнього середовища (грунт, вода, повітря), вимоги до випробувальних лабораторій харчової продукції, ветеринарних лабораторій, торгових підприємств та сервісних служб, пов'язаних з обслуговуванням харчових і торгових підприємств. Крім того, до нього відносяться технічні регламенти і стандарти на харчові продукти та продовольчу сировину і пов'язані з ними процеси.

Одним з інструментів управління розвитком підприємств цієї галузі промисловості є програми та концепції стратегічного розвитку.

Важливість розробки та реалізації Державної програми та концепції розвитку харчової промисловості України зумовлена необхідністю створення сприятливих умов для розвитку вітчизняних підприємств харчової промисловості, впровадження наукоємних технологій в галузі, підвищення рівня конкурентоспроможності продукції на світовому ринку та забезпечення продовольчої безпеки держави.

З метою створення конкурентоспроможного промислового комплексу, здатного в умовах інтеграції та глобалізації розв'язувати основні завдання соціально-економічного розвитку та утвердження України як високотехнологічної держави, стратегічного управління промисловими підприємствами розроблена Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки від 28 липня 2003 року [2]. Прискорення розвитку промисловості передбачається здійснити шляхом системного залучення сучасних організаційних, інтелектуальних, матеріальних, інформаційних, кадрових та інших ресурсів.

Державна програма розвитку промисловості базується на Концепції державної промислової політики, схваленій Указом Президента України від 12 лютого 2003 р. [8], посланнях Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002-2011 роки", "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році" та Програмі діяльності Кабінету Міністрів України.

Відповідно до зазначеної Програми розвиток харчової промисловості визначений як один з пріоритетних напрямів структури економічної політики України. Так, виходячи з кон'юнктури світового і внутрішнього ринку, Закону України "Про інноваційну діяльність" [6], до пріоритетних виробництв харчової промисловості, які можуть сприяти досить швидкому підвищенню рівня промислово-технологічної переробки та посиленню конкурентоспроможності продукції, віднесено: виробництво розширеного асортименту харчових продуктів поліпшених поживних та смакових властивостей, лікувально-профілактичних продуктів і препаратів з рослинної сировини, харчових домішок, продуктів термічної обробки та швидкого приготування.

Розвиток основних секторів промисловості повинен відбуватися одночасно з поточною діяльністю, забезпеченням належного фінансово-економічного стану підприємств, оптимізацією виробничих потужностей, оновленням обладнання, покращенням кадрового складу та запровадженням ефективного менеджменту. Програма передбачає підтримку галузевих пріоритетів за етапами реалізації відповідно до засад Концепції державної промислової політики.

Пріоритетами у секторі харчової промисловості є: підтримка конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку; подальша диверсифікація виробництва; впровадження сертифікованих за європейськими стандартами виробництв та ресурсозберігаючих технологій. У секторі передбачено переважне використання стратегій "лідерних технологій" та "переслідування". Крім цього, передбачено розробити і виконати програму розвитку сектору з розв'язанням таких основних завдань: створення умов для впровадження виробництв, сертифікованих відповідно до європейських стандартів.

Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року [3] Обласною державною адміністрацією, а саме Головним

управління економіки розроблена Комплексна програма регіонального розвитку Житомирської області на 2007-2011 р. [7].

На нашу думку, основними недоліками стратегічного управління розвитком підприємств харчової промисловості є: у розроблених Державних програмах та Концепціях розвитку промисловості незначна увага приділяється саме підприємствам харчової промисловості, у тому числі – молокопереробним; положення, відображені у Стратегіях носять декларативний характер; відсутні конкретні рекомендації щодо вирішення тих чи інших питань; недостатнє фінансування запропонованих заходів з боку держави.

Особливого значення в умовах інтеграції України до ЄС набуває адаптація законодавства. Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року визначено пріоритетні сфери адаптації законодавства [11].

Спільною стратегією щодо України, схваленою Європейською Радою на Гельсінкському самміті 11 грудня 1999 року, Європейський Союз підтримує процес економічних перетворень в Україні та поступового наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу у визначених пріоритетних сферах [10].

З метою реалізації стратегічного курсу інтеграції України до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі Указом Президента України від 11 червня 1998 року затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, яка визначає основні напрями співробітництва України з Європейським Союзом.

Одним із напрямів інтеграційного процесу Стратегія визначає адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, яка полягає у зближенні із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави у рамках ЄС і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах ЄС.

Законом України від 21 листопада 2002 року № 228 схвалено Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка передбачає, що у Загальнодержавній програмі пріоритети мають надаватися законодавчим актам України, наближення яких до відповідних законодавчих актів Європейського Союзу сприятиме правовому забезпеченню заходів щодо формування ринкових відносин, конкурентного середовища та сприятливого інвестиційного клімату, створення сучасної ринкової інфраструктури, банківської, податкової та митної систем, створення сприятливого середовища життєдіяльності людини, захисту довкілля та раціонального природокористування, захисту прав споживачів, розвитку підприємницької діяльності, пріоритетних галузей економіки (агрозпромисловий, паливно-енергетичний комплекси, транспорт, зв'язок та інформатизація), включаючи систему захисту прав інтелектуальної власності і персональних даних, сферу зайнятості та охорони праці, а також щодо розроблення національних технічних правил та стандартів, гармонізованих з європейськими та міжнародними, зміцнення економічних зв'язків України та держав-членів ЄС [9].

У зв'язку з цим, Законом України від 14 січня 2009 року № 852-VI затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [4], яка визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Метою адаптації законодавства України до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього. Зважаючи на це, та

відповідно до Плану Дій Україна – ЄС Уряд України започаткував поглиблений діалог із Європейським Співтовариством в сфері розвитку підприємництва із залученням потужних аналітичних можливостей ЄС, його унікальної мережі експертів до участі у виробленні програми заходів, спрямованих на подальший розвиток пріоритетних напрямів розвитку малого та середнього підприємництва України на основі Європейської хартії для малих підприємств.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

У законодавстві Європейського Союзу діє базована на принципах "нового підходу" система директив та регламентів, яка визначає вимоги до харчової продукції. Крім директив "Нового підходу" ще діють раніше прийняті директиви "старого підходу", але з розвитком законодавства вони або скасовуються, або діють не повністю, а в частині, що дозволяється правилами "нового підходу".

Директиви "старого підходу" відносяться до так званого "вертикального" законодавства. "Вертикальне" законодавство характеризується детальними правилами, критеріями та приписами для конкретного харчового продукту, приміщення, що має відношення до виробництва харчових продуктів, процесу виробничого ланцюга створення конкретної продукції. Типовим прикладом вертикального законодавства є традиційний тип загального харчового стандарту, наприклад, ДСТУ чи ГОСТ, який містить перелік детальних приписів про склад, якість, вимоги, дозволені добавки, допустимий рівень забруднення, інструкції про пакування, етикетування та транспортування конкретного харчового продукту.

До "вертикальних" директив ЄС відносяться директиви про: м'ясо та м'ясні продукти; молоко та молочні продукти; яйця; морепродукти; екстракти цукорію; плодово-ягідні соки; джем, желе, конфітур; питну воду; мінеральну воду; спиртні напої; вино, виномісні напої, коктейлі; какао та шоколадна продукція; мед; різні види цукру; спреди (пастоподібні суміші).

"Новий підхід" передбачає перехід від регулювання по видам продукції до більш широкого регулювання на основі невеликої кількості обов'язкових директив та регламентів, які визначають загальні вимоги до певних галузей та видів діяльності ("горизонтальне" законодавство).

Під "горизонтальним" законодавством розуміють законодавчі акти, які стосуються частини або всього ланцюга створення харчової продукції стосовно регламентування вимог до підприємств, продуктів, матеріалів або організації офіційного державного контролю щодо забезпечення безпечності харчових продуктів. "Горизонтальне" законодавство регламентує основні вимоги, яких повинні дотримуватися всі учасники ланцюга створення харчової продукції (харчового ланцюга).

Типовим прикладом "горизонтальною" законодавства є загальні стандарти Кодексу Аліментаріус про харчові добавки, забруднення харчових продуктів, загальні принципи харчової гігієни.

Концепція "Нового підходу" для харчового законодавства реалізована в Регламенті (ЄС) № 178/2002, який називають Загальним продовольчим законом або Загальним законом про харчову продукцію. Цей закон охоплює всі сектори, включаючи виробництво кормів для тварин, первинне виробництво (включаючи здоров'я та благополуччя тварин та рослин), склад продукту, його перероблення, зберігання, транспортування та роздрібний продаж. Загальний продовольчий закон також охоплює матеріали, переробне обладнання та пакування, що безпосередньо контактують з харчовими продуктами, права споживачів на достовірну інформацію, які забезпечуються ретельним контролем маркування та реклами.

Загальний продовольчий закон доповнений детальними директивами та регламентами повного спектру питань харчової безпеки. До "горизонтальних" відносяться директиви і регламенти ЄС, прийняті з таких питань: гігієна харчових підприємств; маркування, пакування та етикетування харчових продуктів; харчові добавки (барвники, підсолоджувачі, ароматизатори,

суміші харчових добавок); контаміанти; залишкова кількість пестицидів у харчових продуктах; залишкова кількість ветеринарних препаратів у продуктах тваринного походження; радіоактивне забруднення продуктів; матеріали, що контактують з харчовими продуктами і сировиною; продукти спеціального призначення; продукти швидкого заморожування; екологічно чисті (органічні) та нові продукти; продукти, вироблені з використанням генетично-модифікованих організмів.

Головний принцип законодавства "нового підходу у харчовій галузі полягає у наступному: якщо харчові продукти виготовляються з дозволеної сировини (речовин), матеріалів та їх сумішей, що перелічені в "горизонтальних" директивах і регламентах, то вони вільно розміщуються на ринку і не потребують ніякого додаткового дозволу і перевірок з боку державних органів.

Таблиця 1. Показники якості молока у різних країнах [1]

Нормативний документ	Кількість соматичних клітин, тис./см			Кількість мікробних клітин, тис./см		
	сорт			сорт		
	вищий	I	II	вищий	I	II
ГОСТ 13264-88	500	1000	1000	<300	<500	<4000
ДСТУ 3662-97	400	600	800	<300	<500	<3000
Директива ЄС		<400			<100	
Норвегія, Велика Британія Данія		<150			<20	

За аналізом даних таблиці 1 можна зробити висновок, що українське молоко вищого класу відповідає за параметрами якості європейському молоку нижчого класу, прийнятному для переробки. Що стосується молока I та II сорту, то воно взагалі непридатне для європейських молокопереробних підприємств. А вже термін "стандартне молоко", що використовується в молочній галузі в різних країнах, розуміється як молоко із вмістом жиру та білка 4,2 і 3,4 % відповідно. При цьому вміст бактерій у 1 мл молока не має перевищувати 25 тис. од., а соматичних клітин – 250 тисяч. Що ж стосується України, то ці показники значно нижчі і масова частка жиру та білка в молоці перебуває на рівні 3,5 та 2,8 % відповідно.

Тому з метою підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції важливою є адаптація до вітчизняних умов міжнародного стандарту ISO 22000 "Система менеджменту безпеки харчових продуктів. Вимоги до організації в харчовому ланцюгу", який з серпня 2007 р. чинний в Україні як ДСТУ ISO 22000:2007. Найефективнішою системою забезпечення безпеки харчових продуктів у всьому світі є система HACCP-ХАССП (Hazard Analysis and Critical Control Points – Система аналізу небезпечних чинників і критичних точок керування). В умовах сьогодення впровадження та застосування методу HACCP у харчовій промисловості Європейського Союзу, США, Канаді є обов'язковим. В основі HACCP лежить системний підхід, що охоплює параметри безпеки харчових продуктів на всіх етапах життєвого циклу – від отримання сировини до використання продуктів кінцевими споживачами.

Важливими складовими цієї системи є: міжнародний стандарт ISO 22000:2005 "Food safety management systems – Requirements for any organization in the food chain", "Система менеджменту безпеки продуктів харчування – Вимоги до організації ланцюга виробництва і постачання". Стандарт був розроблений експертами ISO в харчовій галузі і представниками спеціалізованих міжнародних організацій в тісній співпраці з Комісією Кодексу Аліментаріуса на основі принципів HACCP. ISO 22000 приведений у відповідність з ISO 9001 для кращої сумісності двох стандартів.

Стандарт ISO 22000:2005 включає наступні документи: ISO/TS 22004 "Система менеджменту безпеки харчових продуктів. Керівництво по застосуванню ISO 22000:2005".

ISO/TS 22003 "Система менеджменту безпеки харчових продуктів. Вимоги до органів, що здійснюють аудит і сертифікацію систем менеджменту безпеки". Оpubлікований в першому кварталі 2006 р.

ISO 22005 "Простежуваність в ланцюзі харчових продуктів і кормів – Загальні принципи і керівництво

Разом з тим розробники нових харчових добавок, матеріалів та подібних речовин повинні надати відповідним державним органам всі необхідні докази їх безпечності для схвалення і допущення до відповідних директив чи регламентів.

В той же час, законодавство ЄС висуває жорсткі вимоги щодо показників безпеки і якості продукції, що значною мірою впливає на просування вітчизняної сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на ринки ЄС.

У нашій країні в загальних обсягах закупівлі молока ґатунку "екстра" і вищій становлять усього 7,1 %, перший – 18,2 %, другий – 74,3 % [1]. Тобто здебільшого якість сировини низька, а собівартість її у населення – висока. Окремі показники якості молока у різних країнах наведено в таблиці 1.

по проектуванню і розробці системи (проект міжнародного стандарту).

Мета ISO 22000 полягає в тому, щоб допомогти всім типам організацій в ланцюзі виробництва і постачання харчових продуктів, упровадити систему менеджменту безпеки продуктів харчування. До таких підприємств відносяться: виробники кормів, виробники сировини для продуктів харчування, фермери, виробники інгредієнтів, безпосередні виробники харчових продуктів, підприємства харчової сфери, підприємства громадського харчування, організації, що займаються очищенням, транспортуванням, зберіганням, розповсюдженням і роздрібною торгівлею, інші організації, побічно пов'язані з ланцюгом створення харчових продуктів, постачальники устаткування, чистящих засобів, пакувальних матеріалів і інших матеріалів, що контактують з харчовими продуктами.

Наразі, дані завдання набули актуальності в зв'язку зі вступом України до СОТ. В частині законодавчого забезпечення процесу вступу України до СОТ, Верховною Радою України протягом 2005-2007 років в цілому було прийнято 49 Законів України. У 2008 році було підготовлено пакет з 10 законопроектів в основному технічного характеру. Станом на 22.09.2008 р. вже прийнято 5 з них.

На виконання своїх зобов'язань перед СОТ Кабінет Міністрів України 8 травня 2008 р. вніс до Верховної Ради України проект Закону "Про внесення змін до Закону України "Про Митний тариф України" (щодо приведення ставок ввізного мита у відповідність до рівня, певного графіка тарифних зобов'язань України по вступу до Світової організації торгівлі на 2008 рік)", яким було запропоновано зменшити ставку ввізного мита на деякі продовольчі і промислові товари.

Згідно із законопроектом ставки ввізного мита на продукцію і товари приводяться у відповідність до рівня, певного графіка тарифних зобов'язань України по товарах на 2008 рік, який є невід'ємною частиною Протоколу про вступ України до СОТ.

Зокрема, законопроектом передбачається зменшити рівень ставки ввізного мита на молоко і молочні продукти з 24,9 % до 10,01 %. Тобто, зі зменшенням ввізного мита в 2,5 рази український ринок молочної продукції стає більш відкритим.

Як відомо, сфера діяльності СОТ визначається угодами та правовими документами, які включені як додатки до Угоди про СОТ. Серед них – Угода про технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ), до виконання положень якої на початковому етапі долучився Держспоживстандарт.

Угода ТБТ встановлює основні принципи розроблення, прийняття та застосування стандартів і технічних регламентів, процедур оцінки відповідності.

Оптимальним способом досягнення таких вимог є гармонізація національних стандартів з міжнародними та принцип добровільності і рівнозначності їх застосування на внутрішньому ринку для продукції національного виробництва та такої, яка імпортується з країн-членів СОТ.

Фактично першим систематизованим документом, який містить детальну інформацію про стан виконання нашою державою вимог, що висувалися учасниками Робочої групи є Проект звіту Робочої групи з питань вступу України до СОТ. У ньому засвідчено, що головними досягненнями в напрямку гармонізації законодавства із нормами та стандартами СОТ стало прийняття Митного й Земельного кодексів, а також запровадження ефективного режиму захисту прав інтелектуальної власності. Суттєвого прогресу також досягнуто у сфері гармонізації правил та принципів стандартизації та сертифікації, системи держзамовлень та санітарного і фітосанітарного режиму з вимогами відповідних угод СОТ.

Відкритим залишається питання узгодження митних тарифів. Середньозважена ставка поточного митного тарифу складає 5,64% від митної вартості товару. Це дещо перевищує ставки, які застосовуються в торгівлі між державами-учасницями СОТ.

На нашу думку, умовою членства України у СОТ залишається висока якість і конкурентоспроможність вітчизняної продукції. Конкурентоспроможною на європейському ринку може бути лише продукція, розроблена згідно з міжнародними та європейськими стандартами. Саме тому одним з пріоритетних напрямів діяльності Держспоживстандарту України є забезпечення розвитку національної системи стандартизації та її гармонізація із системами стандартизації ЄС.

В Україні на сьогодні триває процес гармонізації національного законодавства у сфері якості та безпеки харчових продуктів до сучасних міжнародних вимог. В нашій країні діють такі закони, які стосуються забезпечення якості та безпеки продовольчої сировини та харчових продуктів: "Про безпечність та якість харчових продуктів", "Про ветеринарну медицину", "Про забезпечення санітарного епідеміологічного благополуччя населення", "Про молоко і молочні продукти" тощо. Однак, зважаючи на вимоги СОТ розпочато процес перегляду цих нормативно-правових актів на відповідність європейським стандартам. Найбільш гострим питанням залишається узгодження інтересів сільськогосподарських товаровиробників та європейських вимог у сфері якості і безпеки харчової продукції, зокрема молока.

Регулювання діяльності молокопереробних підприємств в Україні здійснюється на основі ЗУ "Про молоко та молочні продукти" від 27 березня 2007 року [5], в якому визначені правові та організаційні основи забезпечення якості та безпеки молока і молочних продуктів для життя та здоров'я населення і довкілля під час їх виробництва, транспортування, переробки, зберігання й реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території. Відповідно до змісту ст. 2 Закону, його дія поширюється на суб'єкти господарювання, які проводять господарську діяльність у цій сфері. При цьому залишається не вирішеним питання щодо статусу фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання, але утримують велику рогату худобу та реалізують молоко для подальшої переробки. Законодавством імперативно встановлено, що виробництво молока і молочної сировини здійснюється за наявності дозволу державних установ ветеринарної медицини, а виробництво молочних продуктів – за наявності державної санітарно-епідеміологічної служби. Отже, всі селяни, які мають корів, овець, кіз, буйволиць чи корбил і переробляють у домашніх умовах молоко, є порушниками Закону, тому що Закон не розділяє виробництво молока в промислових масштабах та виробництво молока селянами – власниками великої рогатої худоби.

Особливо багато запитань виникає при розгляді правового становища сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств – виробників молока. Адже, індивідуальні селянські господарства, які сьогодні постачають переважну частину молока на український ринок, не можуть забезпечити дотримання потрібних умов ветеринарії, санітарії та гігієни. Як наслідок – неможливість для експорту на світовий ринок. Це пов'язано також з високим рівнем собівартості продукції, низькою конкурентоспроможністю молокопереробних підприємств в Україні, що призводить до зменшення обсягів експорту вітчизняної молочної продукції, зокрема в Російську Федерацію.

3 грудня 2008 року Росія ввела Технічний регламент на молоко і молочну продукцію Російської Федерації, згідно з яким поставлені жорсткі вимоги щодо мікробіологічних показників і взагалі не допускається вміст антибіотику в готовій продукції. Виконати такі вимоги під силу лише тоді, коли усім цим показникам відповідатиме сировина. На нашу думку, основною перешкодою для українського експорту до ЄС є невідповідність продукції стандартам якості, прийнятим в ЄС. На цей час лише 52 % українських стандартів для сільськогосподарської продукції гармонізовано з міжнародними, для харчової промисловості показник становить 29 %.

Перехід від обов'язкової сертифікації до європейської (міжнародної) моделі оцінки відповідності має супроводжуватися скоординованою роботою щодо створення на законодавчому, нормативному та інфраструктурному рівні ефективною системи контролю за якістю та безпекою продукції.

До "Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні", затвердженого наказом Держспоживстандарту від 01.02.2005 р. №28, було включено 37 видів харчових продуктів, зокрема в молочній підгалузі – спреда та суміші жирові, масло вершкове з наповнювачами, суміші на основі сухого молока, призначені для дитячого та дієтичного харчування, сири сичужні тверді, напівтверді; маргарини та маргарини м'які. На вимогу членів робочої групи країн-членів СОТ у 2007 році наказом Держспоживстандарту від 13.09.2007 р. № 221, який набрав чинності з 5 жовтня 2007 року, з Переліку виключено 10 позицій харчових продуктів.

Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики 10 жовтня 2007 року виданий наказ № 225, в якому затверджені національні стандарти України, серед яких ДСТУ 4834:2007 "Молоко та молочні продукти. Правила приймання, відбирання та готування проб до контролювання" (до цього часу діяв ГОСТ 26809-86 "Молоко и молочные продукты. Правила приемки, методы отбора и подготовка проб к анализу"). Перелік нормативних документів України, що регулюють функціонування ринку молока та молокопереробних підприємств визначений Технічним регламентом "Виробництво сирого молока і управління якістю та безпекою" 25.05.2009 р. (розроблено на виконання Закону України від 1 грудня 2005 р. №3164 ІV "Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності" щодо затвердження проектів нормативно-правових актів (технічних регламентів) Кабінетом Міністрів України та відповідно до Наказу Міністерства аграрної політики України від 13 травня 2008 року № 294 "Про затвердження Тематичного плану наукових розробок у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції на 2008 рік" (із змінами та доповненнями внесеними наказами Мінагрополітики від 27.06.2008 р. №391 та від 10.09.2008 р. №573)). Метою прийняття цієї постанови є адаптація нормативно-правових актів України з питань якості сирого молока до вимог нормативно-правових актів держав-членів ЄС. Крім того, Технічний регламент визначає обов'язкові вимоги по сирому молоку і технологічним процесам його виробництва, регулює відносини, які виникають у

виробника і споживача продукції при: виробництві, первинній обробці, зберіганні, транспортуванні, реалізації молока; оцінці відповідності технології утримання лактуючих тварин, якості і безпеки отриманого молока; оцінці відповідності молока як сировини, включаючи інформацію, яка надається споживачу; при обігу молока на внутрішньому та міжнародному ринках в області захисту виробників молока.

В чинних нормативних та проектах нормативних документів регламентується вміст хімічних компонентів, мікробіологічних показників, які необхідно контролювати.

З метою запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища та сприяння споживачеві в компетентному виборі товарів в Україні здійснюється сертифікація продукції.

В період за 2006-2008 роки (станом на 15.05.2008) органами з сертифікації (ОС) видано 3,2 тис. сертифікатів відповідності на молочну продукцію. Але кількість виданих сертифікатів поступово зменшується, оскільки окремі види молочної продукції поступово виключаються з переліку тих продуктів, що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні (наприклад, згущене молоко, наказ Держспоживстандарту України від 13.09.2007 року №221).

Слід зазначити, що за останні три роки ОС видано 31 сертифікат на молочну продукцію за схемою з атестацією виробництва та 30 за схемою з сертифікацією систем управління якістю.

Відповідно до укладених Держспоживстандартом України двосторонніх угод про взаємне визнання результатів робіт з сертифікації ОС видано 272 свідоцтва про визнання іноземних сертифікатів на молочну продукцію. Це забезпечує безперешкодне взаємне постачання продукції на ринки.

Але варто відмітити, що у 78 випадках відмовлено у видачі сертифікатів відповідності на молочну продукцію, зокрема така продукція не відповідає вимогам нормативних документів за мікробіологічними та фізико-хімічними показниками. Тим самим було попереджено ввезення в Україну та появу на споживчому ринку небезпечної для здоров'я людей продукції.

Отже, зі вступом України до СОТ національний ринок стає все більш відкритим для іноземних виробників молочної продукції. За оцінками експертів об'єми реалізації імпортової молочної продукції в Україні найближчим часом можуть вирости на 85 %. Український ринок молокопродуктів є привабливим для зарубіжних виробників своїм значним обсягом і динамікою росту. В свою чергу, іноземні компанії мають багато конкурентних переваг: відпрацьовані сучасні технології виробництва продукції, відомі торгові марки, великі рекламні бюджети. За даними експертів, в найближчі 2-3 роки молочний ринок буде формуватися як за рахунок нових зарубіжних учасників, так і консолідації вітчизняних молочних компаній.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, зважаючи на викладене, можна зробити висновок про те, що нині існують декілька основних питань правового характеру у сфері регулювання молочної промисловості, які потребують наукового аналізу з метою покращення становища молочного підкомплексу України, а саме:

теоретичне визначення поняття "молоко" та "молочна сировина" як виду сільськогосподарської продукції; визначення правового статусу виробників молока та фізичних осіб-власників великої рогатої худоби як виробників молока; уніфікація норм національного законодавства щодо якості і безпеки молока з законодавством ЄС.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці рекомендацій щодо прискорення процесу адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС, підвищення ефективності функціонування вітчизняних молокопереробних підприємств.

Список використаної літератури:

1. *Галоненко Т.М.* Якість та безпечність молочної продукції як важливі чинники її конкурентоспроможності. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.– 2009 – Вип. 142 частина 1 [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/> 2. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки, схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. №1174 / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://industry.kmu.gov.ua> 3. Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 10001 / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> 4. Закон України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" від 14 січня 2009 року № 852-VI / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua> 5. Закон України "Про молоко та молочні продукти" від 27 березня 2007 р. / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.vet.in.ua/> menu/legislation. 6. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р. №40-IV / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> 7. Комплексна програма розвитку Житомирської області на 2007-2011 рр. / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.zhitomir-region.gov.ua> 8. Концепція державної промислової політики, схвалена Указом Президента України від 12 лютого 2003 року № 102/2003 / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.nau.ua> 9. Програма інтеграції України до Європейського Союзу / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> 10. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 05.07.2003 р. №573/2003 / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> 11. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом від 16 червня 1994 р. / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

ПАЩЕНКО Ольга Петрівна – асистент кафедри менеджменту Житомирського державного технологічного університету, здобувач.

Наукові інтереси:

- стратегічне управління,
- економіка харчової промисловості,
- стратегічне управління розвитком молокопереробних підприємств